

УДК 159.922:316.6:343.811-055.2

Мірошниченко О. М.,

кандидат психологічних наук, доцент,
начальник кафедри психології,

Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів, Україна

ГЕНДЕРНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У НАПРЯМКУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТА КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ ЖІНКАМИ

У статті розглянуто проблеми гендерно-орієнтованого підходу у роботі із засудженими жінками, особливості організації соціально-психологічної діагностики та корекційної роботи щодо жінок-засуджених на різних етапах відбування кримінального покарання. У результаті дослідження проведено анкетування «Соціально-психологічної експертизи готовності до змін», що дозволило отримати комплексний аналіз особистості засудженого з урахуванням соціальних і психологічних виявів та особливостей. А також отримані дані дозволяють планувати роботу з підготовки до змін з урахуванням максимального зниження ризику рецидиву. Отримані результати сприяють розробці програм (індивідуально для кожної засудженої), спрямованих на корекцію виявлених в ході запропонованої системи оцінки проблем та з метою підготовки засуджених до життя на волі.

Ключові слова: гендерно-орієнтований підхід, засуджені жінки, корекційна робота, соціально-психологічна готовність, механізми психологічного захисту.

Постановка проблеми. Жіноча злочинність як самостійна проблема стала формуватися лише останніми роками. Велику увагу вивченню питання жіночої злочинності приділяла Серебрякова В. А. На її думку, відмінність злочинності за гендерним принципом слід шукати у складному комплексі соціальних факторів, що визначають поведінку чоловіків і жінок. У становищі жінки існують певні особливості, виражені в різній зайнятості жінок на виробництві, в побуті тощо [1, с. 30–31].

Поряд з рисами, спільними для всієї злочинності, виділяються окремі риси, властиві тільки жіночій специфіці злочинів.

Можна сказати, що злочинність жінок відрізняється від злочинності чоловіків масштабами, характером злочинів та їх наслідками, тією сферою, в якій вони мають місце, роллю, яку виконують при цьому жінки, вибором жертви злочинного посягання, впливом на їх правопорушення сімейно-побутових і супутніх їм обставин. Ці особливості пов'язані з історично зумовленим місцем жінки в системі суспільних відносин, її соціальними ролями і функціями, її біологічною та психологічною специфікою.

Також слід зазначити, що змінені економічні, політичні та культурні умови змінили стереотип ставлення до жінки. Спотворене розуміння фемінізму спричинило сплеск жіночої агресивності, що призвело до вирівнювання питомої ваги осіб, які вчинили тяжкі насильницькі злочини в чоловічій і жіночій злочинності. Звертають на себе увагу тенденції зростання індексу жорстокості скоєних жінками злочинів і зниження віку злочинниць. Так само збільшується кількість жінок, які вчинили повторний злочин.

Причини злочинності серед жінок нині можуть бути пов'язані з такими явищами і процесами, що відбуваються в країні:

– активною участю жінки в суспільному і економічному житті країни (образу «ділової» жінки, «бізнес-леді», жінки-«годувальниці», жінки-керівника, що має часто неконтрольований доступ до матеріальних цінностей);

– істотним ослабленням головних соціальних інститутів, і, в першу чергу, сім'ї, а також соціального контролю («дозволено все, що не заборонено»);

– збільшеною загальною напруженістю в суспільстві, різким соціально-економічним розшаруванням, невпевненістю в завтрашньому дні, тривожністю людей, конфліктами і ворожістю між ними;

– розповсюдженням жіночого алкоголізму, наркоманії, проституції і жебрацтва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій з цієї проблематики засвідчує, що спеціальні дослідження з цієї проблематики відсутні. Зокрема, окремі аспекти були розглянуті в роботах О. Ф. Бондаренка, В. В. Власенка, Н. І. Повякель, В. С. Медведєва, Н. В. Чепелевої та ін. Проблемами жінок-правопорушниць займалися такі відомі пенітенціарії, як А. Д. Глоточкін, В. Ф. Пирожков, М. І. Єнікєєв тощо.

Завдання статті полягає у визначенні специфіки та засобів соціально-психологічної та корекційної роботи із засудженими жінками, враховуючи гендерно-орієнтований підхід.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи причини, що породжують жіночу злочинність, слід зупинитися також на психологічних особливостях жінки в різні періоди її життя. Особливості вікових змін психології жінки при організації виховної і

психологічної роботи з нею має більше значення, чим у засуджених чоловіків.

З одного боку, жінка характеризується більшою, ніж у чоловіків її віку, соціальною зрілістю, здатністю правильніше сприймати явища суспільного життя та критично оцінювати свою поведінку, з іншого боку – на неї більшою мірою впливають стереотипи, що сформувалися в попередній віковий період [1, с. 26–38].

У віці від 18 до 25 років формування особистості жінки йде найінтенсивніше. Особливо гостро постає проблема усвідомлення себе і свого майбутнього.

У віці 26–30 років жінка ще більше починає цінувати своє сімейне благополуччя. Виявляється тенденція стабілізації негативного або позитивного досвіду, остаточно виробляється домінуючий стереотип поведінки.

У зв'язку з цим стає зрозумілим ще більше, ніж у чоловіків, значення віку жінки, в якому вона вперше скоїла злочин, його характер, оцінка його самою жінкою (через обставини, «довели», «не могла більше терпіти пияцтво чоловіка, загрозливе благополуччю сім'ї», «шкода, що попалася» і т. ін.).

У віці від 30 до 40 років коло спілкування жінки ще більш розширюється, остаточно закріплюється професійна роль. Жінка-мати більше стурбована вихованням і благополуччям власних дітей, підвищенням їх інтелектуального рівня і матеріального достатку.

У віці 40–55 років заглиблюється спеціалізація занять, жінка набуває стійкого становища в житті, яке є результатом її професійної діяльності. У цей же період у зв'язку з відходом дітей з сім'ї і появою онуків дещо змінюється виховна функція. Відбувається перебудова соціальних ролей: одні домінують, інші послабляються. Змінюється у зв'язку з цим спосіб життя, який стає більш розміреним. Звуження кола знайомих веде до посилення споріднених відчуттів.

Засуджені цього віку частіше замислюються над підсумками свого життя, самокритичні і реалістичні в оцінках навколишньої дійсності, випробовують потребу в спілкуванні з близькими людьми, що знаходить віддзеркалення в листуванні.

Особливий контингент представляють жінки-засуджені, що мають дітей в Будинку дитини при виправній установі. Слід ма-

ти на увазі, що сумісне перебування з дитиною і виконання нею ролі матері, є важливим елементом реабілітації і ресоціалізації засудженої.

При цьому часто виникають труднощі, пов'язані з такими причинами:

1) матері часто з різних причин просто не знають, як правильно поводитися з дитиною;

2) важливе значення має особистість матері, її установки, ціннісні орієнтації і характер.

Засуджені жінки часто «вибиваються» з ряду «просто жінок», «жінок-матері». Над ними тяжіє минуле і «вантажем лежить» сьогодення – позбавлення волі. Ці жінки переживають недовіру до інших людей, суспільства. Відчуженість матері розповсюджується і на дитину. У стані збиткового материнства жінки потребують соціально-психологічної підтримки разом зі своєю дитиною.

Психологічні дослідження засуджених жінок показали, що у своїй масі вони не мають якостей, які істотно могли б ускладнити профілактику злочинів з їх боку, процес їх виправлення і перевиховання. У порівнянні із злочинцями-чоловіками їм меншою мірою властиві асоціальні установки, у них відсутні стійкі злочинні переконання; соціально-психологічна адаптація, хоча і порушена, але не має серйозних дефектів, за винятком професійних злочинниць і осіб, соціально дезадаптованих у зв'язку з «бомжуванням», алкоголізмом, наркоманією, різними психічними аномаліями і розладами.

Жінкам-засудженим важлива оцінка з боку інших людей і враження, яке вони здійснюють на оточення. Багатьом властива така риса, як демонстративність, що нерідко поєднується із зниженням контролю над поведінкою. Демонстративність, зокрема агресивного характеру, часто виконує захисні функції і служить цілям самоствердження. Потреба у самоствердженні нерідко стає у жінок-злочинниць нав'язливою, такою, що застрягає, істотно впливаючи на весь спосіб життя. Ця потреба, як правило, не охоплюється свідомістю.

Характерні для жінок-злочинниць стійкість і загостреність афектних, психотравмуючих переживань та висока імпульсивність часто призводять до ігнорування або недостатнього обліку

всіх необхідних обставин, неадекватного сприйняття і оцінки життєвих ситуацій, що виникають, поганого прогнозування наслідків своїх вчинків, спонтанність і необдуманість поведінки.

У зв'язку із здійсненням протиправних дій більшість жінок переживають почуття провини, неспокою, причому цей неспокій посилюється в період відбування покарання. У них сильно підвищена тривожність та емоційна вразливість.

Якщо раніше найбільш «традиційними» для жінок були злочини, пов'язані з крадіжками, із збутом, придбанням, зберіганням наркотичних речовин, психотропних і інших сильнодіючих засобів, злочинів в економічній сфері (привласнення і витрата), то з 1999 року почало намічатися стійке зростання тяжких і особливо тяжких злочинів, спрямованих проти особистості і пов'язаних з насильницькими діями (спричинення тяжкої шкоди здоров'ю, вбивства, розбої). Подібна картина мало пов'язується із звичними уявленнями про жінку як «хранительку домашнього вогнища», «матір», «беззахисну, добру і м'яку людину», «слабку стать».

Корисливі злочини, здійснені жінками, часто пов'язані з їх професійною діяльністю і сімейно-побутовими стосунками. За своєю кількістю вони істотно перевищують насильницькі злочини. Проте частка крадіжок істотно йде на спад, а насильницька злочинність жінок, вияв агресивності і жорстокості в поведінці, скоєння таких «чоловічих» злочинів, як грабежі і розбійні напади, неухильно зростають.

Потрапляючи в місця позбавлення волі, жінки привносять з собою вже сформовані колишнім життям психологічні аномалії, що нерідко сприяли скоєнню злочину.

Так, переважній більшості жінок, що знаходяться в місцях позбавлення волі, найбільш властиві тривожність, депресія, страх, самотність. На відміну від засуджених чоловіків вони виявляють понижену цікавість до суспільно-політичних змін, що відбуваються в країні.

Проте вони більш чутливі до особисто значущих подій і виявляють більшу стійкість, ніж чоловіки, до правил внутрішнього розпорядку і вимог, що пред'являються з боку адміністрації виправної установи.

Останніми роками гостро постала проблема обтяження жінок різними нервово-психічними відхиленнями. До них належать психопатія, алкоголізм, наркоманія, недоумковатість у формі дебільності, травматичні поразки центральної нервової системи.

Наявність перерахованих психічних аномалій знижує їх стійкість до різних стресових ситуацій, перешкоджає розвитку соціально схвалюваних рис особистості, особливо важливих для безболісного входження в пенітенціарний та постпенітенціарний період, послабляє внутрішній контроль поведінки, що сприяє здійсненню ними нових злочинів.

У місцях позбавлення волі засуджені жінки, що мають відхилення в психічному розвитку, особливо важко адаптуються до змінених умов. Вони зустрічаються зі специфічними труднощами, до подолання яких часто бувають психологічно не підготовлені. У результаті у них нерідко виявляються негативні психічні стани, що характеризуються перезбудженням або надмірними гальмівними реакціями. У таких станах засуджені жінки, що особливо мають психічні аномалії, неадекватно оцінюють не тільки життєві ситуації, але і свої вчинки та можуть неправильно реагувати на вимоги адміністрації.

Серед засуджених жінок частіше виявляються такі психологічні розлади: відсутність зацікавленості у своїй долі, настороженість, зосередженість або, навпаки, неуважність, безнадійність, смуток, туга, пригніченість, тривожність перед майбутнім, втома, безсилля, апатія, (або, навпаки, надмірна схвильованість), нерішучість, боязкість або, навпаки, надмірна самовпевненість.

Відмічено, що надія жінки на зміну своєї долі перешкоджає вияву негативних звичок і сприяє пом'якшенню несприятливих чинників, пов'язаних з ізоляцією від суспільства.

Тому особливо важко переживають засуджені жінки відсутність емоційної підтримки з боку сімейного кола у зв'язку з розпадом сім'ї і втратою споріднених зв'язків. Так, у засуджених жінок сім'ї розпадаються в два рази частіше, ніж у засуджених чоловіків, причому нині спостерігається зростання цієї тенденції.

Відсторонення з боку близьких притупляє у жінок властиве їм відчуття обов'язку, послабляє контроль за своєю поведінкою. Жінка починає вважати себе «неповноцінною» і «нікому не пот-

рібною». Ця обставина примушує її шукати будь-яку емоційну підтримку і співчуття тих, що оточують, нерідко украй негативно налаштованих до адміністрації виправних установ.

Важливе місце в повсякденному житті засуджених жінок посідає очікування майбутнього звільнення. Ослаблення або втрата надії на благополучне входження в життя на волі веде до ослаблення адаптивних здібностей жінки, значно ускладнює «звільнення» її від засвоєних функціонально-рольових поведінкових стереотипів «тюремного» середовища, що негативно відбивається на процесі ресоціалізації.

Успішна ресоціалізація багатьох звільнених жінок також ускладнена не тільки тому, що розпалися їх сімейні зв'язки. На жаль, значна частина злочинниць і до засудження не мала постійного житла, так що їм просто нікуди повертатися. Серед таких жінок основну масу становлять ті, які до взяття під варту вели антисуспільний спосіб життя, постійно поневірялися, покинувши рідні місця.

Порівняльний аналіз механізмів психологічного захисту у засуджених жінок у порівнянні з чоловіками показує, що жінки більшою мірою використовують механізм заперечення, за допомогою якого заперечується хворобливе переживання, пов'язане з позбавленням волі, тобто заперечення внутрішньої важливості переживання. Заперечуються також деякі аспекти структури «Я», пов'язані з негативною самооцінкою.

Значно меншою мірою, в порівнянні із засудженими чоловіками, використовується механізм придушення, пов'язаний з довільним виключенням зі свідомості думок, відчуттів, бажань, потягів, що заподіюють біль, сором або відчуття провини.

Меншою мірою використовується також механізм заміщення, пов'язаний з перенесенням роздратування, ненависті, гніву і подібних сильних емоцій на об'єкти менш небезпечні для індивіда.

Провідним механізмом психологічного захисту у засуджених жінок є проекція, що дозволяє зняти з себе переживання відчуття провини і перекласти відповідальність за досконалий злочин на зовнішнє оточення (сім'ю, подруг, школу, умови життя і тому подібне).

Проте співвідношення між звинуваченням зовнішніх обставин і що оточують та визнанням власної провини за злочин –

зворотне в порівнянні з чоловіками, тобто більше половини засуджених жінок визнає свою провину за скоєне.

Засуджені жінки значно більшою мірою, ніж чоловіки, використовують механізм захисту під назвою «формування реакції», або реактивна освіта.

Оскільки реактивна освіта до певної міри пов'язана із засвоєнням соціально схвалюваних цінностей, то навіть підкреслене і надмірне прагнення відповідати загальноприйнятим стандартам, як результат реакції на заборонені імпульси бажання, потяги, вчинки є свідомством більш етичного поведіння жінок у місцях позбавлення волі, ніж засуджених чоловіків.

З метою комплексної експертизи соціально-психологічної готовності засудженої жінки до змін ми звернулись до досвіду Тюремної служби її Величності Королеви Великої Британії, а зокрема до практики системної оцінки правопорушника. Одним з елементів цієї практики є використання анкетної методики системи оцінки правопорушника, розробленою спільно Тюремною Службою та службою пробації Великої Британії.

На цій основі було розроблено наш варіант анкети «Соціально-психологічної експертизи готовності до змін».

Ця анкета надає комплексний аналіз особистості засудженого з урахуванням соціальних і психологічних виявів та особливостей. Такий матеріал дає можливість:

- оцінити, наскільки ймовірним є те, що засуджений вчинить повторний злочин;
- визначити і класифікувати потреби, особистісні характеристики і когнітивно-поведінкові проблеми, що визначають неправну поведінку;
- вимірювати зміни, що відбуваються в період відбування покарання;
- сформулювати напрямки для індивідуальної та групової роботи з підготовки до змін.

Цей опитувальник являє собою центральну частину практичної діяльності, що базується на зборі інформації. А також отримані дані дозволяють планувати роботу з підготовки до змін таким чином, щоб максимально знизити ризик рецидиву.

Це можливо завдяки тому, що у складі «Соціально-психологічної експертизи готовності до змін» показано компоненти, що дозволяють оцінити такі аспекти життя особистості засудженого, як:

– ризик повторного засудження і фактори, що належать до протиправної поведінки (ідентифікація справи, інформація про протиправну поведінку, аналіз правопорушення, оцінка факторів, пов'язаних з протиправною поведінкою, стан здоров'я тощо);

– ризик заподіяння серйозної шкоди собі та іншим людям, ризик втечі та укриття від правосуддя;

– здатність до життя в умовах ув'язнення;

– планування нагляду і відбування покарання (схематичний план сумісний із соціальним портретом правопорушника, початковий план і план перегляду умов нагляду, включаючи умовно-дострокове звільнення, переведення та закінчення строку відбування покарання);

– проблеми, характерні для засуджених жінок.

Тобто система оцінки готовності до змін, що припускає виявлення основних факторів, від яких залежить ризик протиправної поведінки в майбутньому; потенційних перешкод для ресоціалізації, в тому числі наявність соціально-психологічних проблем, з якими можуть стикатися засуджені, вийшовши на свободу.

Отримані результати допоможуть співробітникам усіх зацікавлених служб і організацій розробити програму (індивідуально для кожної засудженої), спрямовану на корекцію виявлених у ході запропонованої системи оцінки проблем з метою підготовки засуджених до життя на волі.

Методика передбачає збір інформації за допомогою співбесіди з засудженою, використання додаткової інформації (отриманої від начальника загону та інших зацікавлених співробітників і служб) і матеріалів справи.

Метою проведення інтерв'ю із засудженою є отримання інформації про її спосіб життя і протиправну поведінку, яку не можна отримати з інших джерел; визначення ставлення засудженої до свого злочину і фактори ризику в її ресоціалізації.

Співбесіда проводиться за такими розділами:

1. Житлові умови.

2. Освіта, спеціальність, можливість працевлаштування.

3. Матеріальний дохід і планування бюджету.
4. Стосунки з людьми.
5. Вплив кримінальної субкультури.
6. Зловживання наркотиками.
7. Зловживання алкоголем.
8. Емоційне благополуччя.
9. Когнітивно-поведінкові особливості.
10. Особливості світогляду.

Беручи до уваги результати проведеного нами дослідження, ми вважаємо, що у процесі підготовки до змін, первинною повинна стати робота з особистістю жінки, а робота щодо формування соціально важливих навичок – вторинною.

І, якщо взяти за основу отримані нами результати, в роботі з особистістю засудженої жінки ми повинні бути готові до трьох основних проблем:

- 1) відсутність мотивації до зміни життя;
- 2) низький рівень інтелекту, нерозвинену уяву, вузьке коло інтересів, відсутність навичок отримання знань;
- 3) низький рівень психологічної активності.

Це коло проблем, характерне для досить великої кількості засуджених жінок, надто ускладнює корекційну роботу. Тому вся робота повинна бути поділена на три етапи [3, с. 56].

На першому етапі проводиться робота з позначеними вище проблемами. У результаті ми повинні отримати сформовану мотивацію до зміни, готовність до дій стосовно зміни свого життя, підвищення психологічної активності і формування основних навичок навчання (зокрема, роботи з уявою, вміння знаходити варіанти вирішення завдань і оцінювати перспективи).

Рішення перших двох проблем дозволяє нам природним шляхом перейти до формування соціально важливих навичок, тому що відразу за появою мотивації до зміни постає питання про можливі способи і засоби зміни власного життя, а також мотивація до засвоєння нових необхідних умінь. Рішення третини проблеми дозволяє вести роботу з навчання в менші терміни і з більшою ефективністю, створює базу для засвоєння матеріалу наступних тренінгів.

Формуванню мотивації до зміни життя сприяє проведення когнітивно-поведінкових тренінгів, в яких порушуються такі теми:

- життя до і після злочину;
- прийняття відповідальності за скоєний злочин;
- усвідомлення причини наслідків скоєного злочину;
- можливості повторного злочину і фактори ризику, пов'язані з цим.

На другому етапі слід переходити до формування вмінь і навичок, які дозволяють змінювати життя, управляти цими змінами, домагатися своїх цілей. У першу чергу, слід звернути увагу на навички планування та проектування. У формуванні мотивації до таких, здавалося б, абстрактних речей слід звернутися до проблем, які хвилюють засуджених жінок – це влаштування особистого і трудового життя.

Немає сенсу формувати навички проходження співбесіди щодо влаштування на роботу до того, як будуть сформовані навички розуміння своїх бажань і оцінки своїх можливостей. Інакше ми знову будемо стикатися з поширеним випадком, коли жінка, пройшовши додаткове навчання і влаштувавшись на роботу, через деякий час залишала її і поверталася до кримінальної діяльності, тому що не знаходила в роботі можливості реалізувати себе.

Тому на другому етапі найбільш доцільно вести роботу з формуванням картини майбутнього, формувати навички визначення мети й планування, створювати різні сценарії майбутнього, виявляти найбільш привабливі, робити об'єктивні комплексні характеристики тих чи інших можливостей. Підсумком такої роботи стане визначення ресурсів і обмежень особистості, які допомагають або ускладнюють досягнення цілей, а також формування перших кроків на шляху до змін (наприклад, розпочати роботу з самоосвіти, вчитися контролювати свої емоції).

Третій етап роботи логічно було б присвятити розкриттю і поповненню ресурсів та подолання обмежень. Це може бути робота з розвитку соціально значущих навичок, таких як працевлаштування на роботу, побудова близьких стосунків, засвоєння різних способів вирішення проблем, планування бюджету та ін. Так само цей етап може включати в себе роботу з підтримки вже започаткованих змін.

Висновки та перспективи подальшого дослідження полягають у тому, що робота щодо зниження рівня рецидивної злочинності серед жінок та підготовка до змін стане більш ефективною в тому випадку, якщо ми розпочнемо з рішення глибоких особистісних проблем і тільки потім поступово перейдемо до практики навчання конкретним навичкам.

Список використаних джерел

1. Серябрякова В. А. Преступность среди женщин как объект криминологического изучения. Москва, 1975, С. 30–31.
2. Мірошніченко О. М. Проблеми самоактуалізації жінки в гуманістичній психології. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Психологія. Київ, 2004. Випуск 20. С. 36–38.
3. Психологическая коррекция осужденных женщин / под. ред. М. А. Митрушичева, Л. В. Дмитриенко, И. И. Енькова. Владивосток, 2003. 165 с.

Miroshnychenko O. M.,

Ph.D in psychological, docent,

Head of Department of Psychology,

Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, Ukraine

GENDER-ORIENTED APPROACH TOWARDS SOCIO-PSYCHOLOGICAL AND CORRECTIVE WORK WITH CONVICTED WOMEN

This article deals with the problems related to the gender-sensitive approach while working with convicted women and the peculiarities of organizing of socio-psychological diagnosis and correction work concerning convicted women at different stages of serving a criminal sentence.

Women's criminality is a separate topic for research because of its originality and specifics of the structure of the crimes committed, its impact on society, its ethical and psychological atmosphere, and other components. The similar situation reflects the relative increase in crimes committed by women and an enhancement of their part in the structure of the total number of crimes.

On this basis, a version of the questionnaire "Socio-psychological examination of readiness for changes" was developed. This questionnaire provides a comprehensive analysis of convict's personality, taking into account social and psychological manifestations and peculiarities.

Received data also give an opportunity to plan the work concerning preparing for changes in such a way that help to minimize the risk of relapse as much as possible. To identify and to classify the needs, personal characteristics and cognitive and behavioral problems that determine an unlawful behavior. To formulate directions for individual and group work concerning preparing for changes.

The results will help the staff of all interested services and organizations to develop a program (individually for each convict) aimed at correcting the problems identified during the proposed system of assessment, in order to prepare convicts for life at will.

Thus, the work concerning preparing for changes will become more effective if we begin with solving the deep personal problems and only then we gradually move on to the practice of learning some specific skills.

Prospects for further research are that the work on reducing the level of recidivism among women and preparing for change will become more effective if we begin with the solution of deep personal problems and only then we will gradually move on to the practice of learning specific skills.

Key words: *gender-oriented approach, convicted women, correctional work, socio-psychological readiness, mechanisms of psychological protection.*

References

1. Seriabriakova, V. A. (1975), *Criminality among women as an object of criminological studying*. Moscow, pp. 30–31.
2. Miroshnychenko, O. M. (2004), "Problems of woman's self-actualization in humanistic psychology". *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv*. Psychology. Issue 20. pp. 36–38.
3. *Psychological correction of convicted women* (2003) / under ed. of Mitrushichev, M. A., Dmitriyenko, L. V. and Yenkov, I. I., Vladivostok, 165 p.